

Антощак Єлизавета,

курсант Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Соха Юлія Вікторівна,

старший викладач кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВопорушень, передбачених статтями 407 і 408
КК України в умовах європейської інтеграції**

Статті 407 та 408 Кримінального кодексу України (КК України) належать до найбільш застосовуваних норм військової кримінальної юстиції в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації та дії правового режиму воєнного стану. Водночас саме ці статті породжують найбільшу кількість проблем та суперечностей як у національній судовій практиці, так і на міжнародній арені, особливо у контексті запитів про надання відмов у екстрадиції. Процес європейської інтеграції України, взяті зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС та практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) створюють додатковий тиск на необхідність перегляду цих норм, аби забезпечити правову визначеності та доцільність покарання.

У практиці органів досудового розслідування виявляються численні труднощі, які обумовлені як нормативними, так і фактичними аспектами. Ключова проблема полягає у встановленні юридично значимих обставин, що визначають межі складу кримінального правопорушення. Перш за все часто залишаються недостатньо дослідженими або ототожнюються з формальним фактом відсутності особи в підрозділі. Натомість принцип правової визначеності, який є однією з базових вимог Європейської конвенції з прав людини та практики ЄСПЛ, вимагає чіткого встановлення не лише фактичних обставин, але й правових критеріїв кримінальної відповідальності, включаючи мотивування дій та об'єктивні докази.

Окрему складність становить ситуація з обліком особового складу. У низці випадків відсутній узгоджений механізм ведення паперових та електронних реєстрів, що значно ускладнює встановлення точного часу та місця зникнення військовослужбовця. Відсутність належного документаційного забезпечення призводить до викривлення фактичних обставин справи, унеможливує достовірне встановлення мотивів особи, що є критичним для правильної кваліфікації за ст. 407 або ст. 408 КК України. Порушення облікових процедур, у свою чергу, суперечить зобов'язанням України в контексті

реформування сектору оборони відповідно до стандартів НАТО і ЄС, які передбачають прозорість та підзвітність військової системи, а також гармонізацію з європейськими нормами щодо захисту прав людини в умовах конфлікту.

Залишається проблемною й практика службових розслідувань, що здійснюються командирами військових частин. Часто в основу таких розслідувань покладаються неналежні докази, зокрема, пояснення військовослужбовців, які не знайомі особисто з відповідною особою або не можуть підтвердити факт його присутності чи відсутності у частині. Подібна практика порушує як вимоги кримінального процесуального законодавства щодо допустимості доказів, так і європейські стандарти щодо забезпечення ефективного розслідування, закріплені в практиці ЄСПЛ (наприклад, у справах про справедливе судочинство). Кваліфікація таких дій як самовільного залишення військової частини або дезертирства у багатьох випадках спирається не на належну правову оцінку доказів, а на припущення, що суперечить презумпції невинуватості та ризикує призвести до системних порушень прав людини.

Актуальною також залишається проблема безпідставного внесення осіб до списків самовільно залишивших військову частину. Йдеться про випадки, коли військовослужбовець був направлений у відрядження до іншої частини, перебував на лікуванні після поранення або визнаний безвісно зниклим. У таких ситуаціях відсутність координації між командуванням, ВСП, медичними установами та органами досудового розслідування призводить до хибної кваліфікації, що має як правові, так і соціальні наслідки, включаючи стигматизацію та ускладнення доступу до правосуддя. В умовах європейської інтеграції України, подібна недбалість виглядає особливо неприпустимою, адже держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення правової визначеності, дотримання стандартів справедливого судочинства та належної правової процедури, як це передбачено Угодою про асоціацію з ЄС.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) військовослужбовця, який уклав контракт на проходження військової служби, добровільно взявши на себе обов'язки військовослужбовця, і в період воєнного стану відкрито відмовився виконати наказ командира вибути до місця дислокації в район ведення бойових дій (ч. 4 ст. 402 КК), є неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність. Застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням у такому випадку не сприяє запобіганню вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами, створює в таких осіб впевненість у безкарності за відмову від виконання наказів командирів, а також за відмову від захисту батьківщини, може призвести до підриву військової дисципліни, розлагодженості дій, спрямованих на захист суверенітету держави, що

в умовах воєнного стану є неприпустимим і суперечить принципам пропорційності покарання в європейському праві.

Додатковою обставиною, що ускладнює кваліфікацію кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 КК України, є непоодинокі випадки незаконного зарахування до військових частин осіб, які не є військовозобов'язаними або мають право на відстрочку. Так, на практиці мають місце випадки, коли студенти денної форми навчання, які відповідно до ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також постанови КМУ № 518 від 07.05.2022 (із змінами), мають законне право на відстрочку, визнаються такими, що самовільно залишили військову частину [3, 4, 5, 6].

Зокрема, у справі, розглянутій Харківським окружним адміністративним судом 27.03.2023, студент Харківського національного університету будівництва та архітектури оскаржив наказ командира про його зарахування до військової частини та призначення на посаду. Суд дійшов висновку, що за відсутності належного призову через ТЦК дії командування були незаконними, а сам студент не підлягав мобілізації в силу свого правового статусу.

Зі схожими правовими ситуаціями держава зіткнулася на початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України, коли значна кількість громадян добровільно прибувала до пунктів територіальної оборони, але в подальшому без укладення контрактів, без проходження ВЛК та оформлення через ТЦК були включені до складу військових частин. Так деякі з них були визнані такими, що самовільно залишили військову частину, без з'ясування законності їх перебування у складі ЗСУ. Така практика суперечить положенням Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також порушує конституційні гарантії прав людини, зокрема право не бути незаконно притягнутим до кримінальної відповідальності [3].

Особливе значення для розуміння цих проблем має постанову Верховного Суду України від 11.04.2024 у справі № 520/7954/22 Касаційного адміністративного суду, яка стає ключовим прецедентом у контексті європейської інтеграції та гармонізації національного законодавства з стандартами ЄС щодо правової визначеності та захисту прав людини. У цій справі позивач, студент Харківського національного університету будівництва та архітектури, звернувся до суду з позовом до військової частини Міністерства оборони України, вимагаючи визнати протиправним та скасувати наказ командира про зарахування його до списків особового складу військової частини, а також зобов'язати виключити його з цих списків. Суд детально проаналізував обставини: позивач не проходив процедуру призову через територіальний центр комплектування та соціальної підтримки (ТЦК), не укладав контракт і не набував статусу військовослужбовця в установленому законом порядку. Ключовим у рішенні стало

твердження, що командири військових частин не мають повноважень самостійно призивати на військову службу осіб, які не є військовозобов'язаними – така компетенція належить виключно ТЦК. Верховний Суд наголосив, що право на відстрочку від призову (як у випадку студентів денної форми) може бути реалізоване лише до моменту набуття статусу військовослужбовця, і будь-яке зарахування без належної процедури є незаконним, що унеможливило подальшу кваліфікацію дій такої особи як самовільного залишення частини чи дезертирства за ст. 407 чи 408 КК України. Це рішення підкреслює необхідність суворого дотримання процесуальних норм для уникнення хибної криміналізації, що відповідає практиці ЄСПЛ щодо заборони свавільного обмеження свобод і забезпечує пропорційність втручання держави в права людини. Воно слугує важливим орієнтиром для перегляду подібних справ, сприяючи імплементації європейських стандартів у військовій юстиції України.

Сучасне законодавство України справді не забороняє добровільної участі осіб у військовій службі під час мобілізації. Проте така участь повинна реалізовуватись у межах правових процедур: з укладенням контракту або з оформленням мобілізації через ТЦК. Будь-яке порушення цієї процедури не може автоматично створювати кримінальну відповідальність за самовільне залишення військової частини, як це чітко зафіксовано у вищезгаданій постанові Верховного Суду.

Таким чином, проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 КК України, мають нормативно-правове і практичне підґрунтя. В умовах європейської інтеграції особливої актуальності набуває необхідність вдосконалення підходів до ідентифікації ознак складу кримінального правопорушення, запровадження чітких стандартів доказування, забезпечення правової визначеності та дотримання принципу пропорційності. Такий підхід відповідає як Конституції України, так і зобов'язанням держави у сфері адаптації національного права до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи, з акцентом на прецедентні рішення, подібні до постанови від 11.04.2024 у справі № 520/7954/22.

Отже, у контексті європейської інтеграції України та імплементації міжнародних стандартів у сфері військової юстиції, актуальним є вдосконалення підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 КК України. З огляду на це, необхідно наголосити на низці практичних рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності розслідування та правозастосування.

Передусім, важливим завданням є системне вдосконалення обліку військовослужбовців шляхом впровадження електронних інформаційних систем, що забезпечать оперативний та достовірний обмін даними між підрозділами та військовими комісаріатами, з урахуванням стандартів ЄС щодо цифровізації державних реєстрів.

Водночас, необхідно встановити чіткі механізми взаємодії між Військовою службою правопорядку та слідчими органами, які повинні передбачати оперативне надання матеріалів службових розслідувань, а також сприяння у забезпеченні явки свідків і посадових осіб для участі у слідчих діях, з обов'язковим фіксуванням у цифровому форматі для прозорості.

Ключовим аспектом є належна організація службового розслідування командирами військових частин з дотриманням вимог законодавства, що передбачає ретельну перевірку обставин відсутності військовослужбовців, зокрема підтвердження поважних причин їхньої відсутності та унеможливлення формального підходу до документування, як це підкреслено в судовій практиці Верховного Суду.

Для забезпечення ефективності досудового розслідування слід передбачити можливість проведення допитів військовослужбовців та командирів у режимі відеоконференції, що є особливо актуальним в умовах оперативного реагування та дотримання процесуальних строків, і відповідає рекомендаціям Ради Європи щодо доступу до правосуддя в зонах конфлікту.

Крім того, важливо посилити відповідальність командирів військових частин за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 383 КК України, що дозволить мінімізувати випадки зловживань та підвищить рівень довіри до військової юстиції, сприяючи загальній реформі сектору безпеки відповідно до зобов'язань перед ЄС.

Список використаних джерел

1. Постанова ККС ВС від 11 липня 2023 року Справа № 726/78/23 Провадження № 51-1772 км 23 : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Buleiko_viiskovi_zl_practika.pdf
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.
5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
6. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо надання відстрочки від призову: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 р. № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2022-п>.
7. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: постанова Кабінету

Міністрів України від 23.02.2022 р. № 1547. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1547-2022-p>.

8. Про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008>.

9. Постанова Верховного Суду від 11.04.2024 у справі № 520/7954/22. URL: <https://zakononline.com.ua/court-practice/show/24834>.

10. Постанова від 11.04.2024 по справі № 520/7954/22 Касаційний адміністративний суд: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/118305811>

Арутюнян Владислава Владимівна,

студент Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник:

Рощина Інна Олександрівна,

професор кафедри публічного та міжнародного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ КУЛЬТУРИ ТА РЕЛІГІЇ НА КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО: ПОРІВНЯННЯ ЯПОНІЇ ТА УКРАЇНИ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого та детального порівняльного аналізу того, як неформальні соціальні регулятори – культурні норми, етичні вимоги та релігійні традиції – формують кримінально-правову політику та процесуальну практику у двох принципово відмінних правових системах. Об'єктом порівняння обрано Японію, чия правова культура історично базується на конфуціанських засадах колективізму та соціальної гармонії (wa), та Україну, яка як держава континентальної європейської традиції сьогодні зіткнулася з гострими викликами національної безпеки та політико-релігійних факторів у кримінальному судочинстві.

Японська правова система вирізняється унікальними особливостями, оскільки поряд із законами значну роль відіграють моральні та релігійні норми, а також традиції і звичаї. Основним джерелом права є писане право, до якого належать Конституція, кодекси (Цивільний, Торговий, Кримінальний тощо) та спеціальні закони, багато з яких залишаються майже незмінними ще з кінця XIX – початку XX століття. Разом із писаним правом значну роль відіграє звичаєве право, яке історично конкурувало із законодавством за авторитетність та вплив на соціальні відносини. Важливе місце у правовій системі Японії займають ритуальні норми, запроваджені ще у 604 році, які базувалися на традиціях предків і конфуціанській моралі,